

Εισαγωγική παρουσίαση

του Δημήτρη Καλτσώνη,
Καθηγητή Θεωρίας Κράτους και Δικαίου
στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τα προβλήματα και τα αδιέξοδα φαντάζουν μεγαλύτερα από ποτέ. Στη χώρα μας αλλά και σε ολόκληρο τον πλανήτη οι κοινωνικές ανισότητες εντείνονται στο έπακρο, οι διενέξεις και οι πόλεμοι για την αναδιανομή των αγορών και των σφαιρών επιρροής βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη, η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος έχει λάβει επικίνδυνες διαστάσεις για το μέλλον της ανθρωπότητας. Η ανάγκη κοινωνικών αλλαγών και βαθύτατου μετασχηματισμού προβάλλει ολοένα και εντονότερα μετά την οικονομική κρίση του 2008 και την πανδημία.

Η υπόθεση της κοινωνικής αλλαγής δεν είναι πρωτίστως συνταγματικό ζήτημα. Η ιστορική πείρα δείχνει, όμως, ότι η διεκδίκηση αλλαγών όσο και η επίτευξη και υλοποίησή τους αποτυπώνονται πάντοτε με όρους συνταγματικούς και νομικούς. Γίνεται, έτσι, το Σύνταγμα όχι μόνο αντανάκλαση της εξελισσόμενης πραγματικότητας, αλλά και ένα σημαντικό εργαλείο και όχημα των όποιων μεταβολών.

Κάθε σχέδιο Συντάγματος είναι, σε ένα βαθμό, άσκηση επί χάρτου. Δεν μπορεί να προβλέψει την εξέλιξη του συσχετισμού των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, τη δυναμική τους. Και ακριβώς η εξέλιξη του συσχετισμού των δυνάμεων, οι κάθε φορά ισορροπίες, η κυρίαρχη συνιστώσα είναι οι καθοριστικοί παράγοντες που διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία ενός συνταγματικού κειμένου.

Κανείς δεν μπορεί, για παράδειγμα, να αποκλείσει –το αντίθετο– ότι το αίτημα για κοινωνική αλλαγή ενδέχεται να λάβει σαρωτική μορφή και ρυθμό. Στον αιώνα των κρίσεων που διανύουμε, με τις πολύμορφες, θανάσιμες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα, οι επαναστάσεις και οι εξεγέρσεις είναι αναμενόμενες ακόμη και από τους πλέον συντηρητικούς αναλυτές της πολιτικής

πραγματικότητας. Οι πλέον διορατικοί υποστηρικτές του καπιταλιστικού συστήματος σπεύδουν να προτείνουν επανενεργοποίηση του κράτους στην οικονομία και μερική αναδιανομή του πλούτου, ώστε να αμβλυνθούν οι πιο ακραίες κοινωνικές ανισότητες και άρα να αποτραπούν οι κοινωνικές εκρήξεις*.

Οι μεγάλες κοινωνικές τομές αναδεικνύουν, συνθήτως μέσα από διαδικασίες Συντακτικής Συνέλευσης, τα δικά τους συνταγματικά κείμενα, όπως συνέβη με τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, τη Σοσιαλιστική Επανάσταση του 1917 και όσες ακολούθησαν. Το παρόν εγχείρημα δεν έχει να αντιμετωπίσει μια τέτοια προβληματική. Κάτι τέτοιο θα καθιστούσε εξωιστορική την προσπάθεια και συνεπώς άγονη. Σκοπός δεν ήταν να «μαγειρέψουμε για τις κουζίνες του μέλλοντος». Ήταν να καταδείξουμε τους δρόμους, τις κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθήσουν οι μεταβολές. Εκείνο που προσπαθήσαμε ήταν να κωδικοποιήσουμε σε συνταγματική μορφή μερικούς βασικούς άξονες κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αλλαγών. Έγινε προσπάθεια να διαμορφωθούν πρωτότυπες λύσεις, αλλά παράλληλα αντλήσαμε ιδέες από άλλα συνταγματικά κείμενα, όπως αυτά της Πορτογαλίας του 1976, της Βενεζουέλας, της Βολιβίας, το προοίμιο του Γαλλικού Συντάγματος του 1946, το Ιταλικό Σύνταγμα του 1948, το σχέδιο αναθεώρησης του Χιλιανού Συντάγματος της κυβέρνησης Αλιέντε, το σχέδιο Συντάγματος του Ρήγα Φεραίου, την εμπειρία της νομοθεσίας της Εθνικής Αντίστασης, τις προτάσεις της αντιπολίτευσης κατά την αναθεωρητική διαδικασία του 1975 και άλλα.

Οι άξονες αυτοί ξεκινούν από τη σημερινή, υπαρκτή κοινωνικοπολιτική και συνταγματική πραγματικότητα, προκειμένου να είναι πιο σαφείς και κατανοητοί. Διατυπώνονται γι' αυτό με τη μορφή προτεινόμενων τροποποιήσεων στο ισχύον Σύνταγμα του 1975/86/01/08/19. Οι τροποποιήσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικής αναθεωρητικής διαδικασίας, με την απολύτως αναγκαία προϋπόθεση της ριζικής μεταβολής του συσχετισμού των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων σε όφελος των εργαζομένων.

---

* Βλ., για παράδειγμα, Κ. Schwab – Τ. Malleret, *Η μεγάλη εκκίνηση*, Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2021, σελ. 88 επ., 92.

Βέβαια, η ιστορική πείρα τόσο της δικής μας όσο και άλλων χωρών έχει δείξει ότι μια τέτοια ριζοσπαστική μεταβολή πιθανότατα δε θα αρκестεί στα στενά διαδικαστικά και άλλα πλαίσια μιας αναθεώρησης του Συντάγματος*. Ο ριζοσπαστισμός της θα τείνει να οδηγήσει σε μια Συντακτική Συνέλευση η οποία θα έχει τη δυνατότητα ευρύτερων και ριζοσπαστικότερων αλλαγών, με την υιοθέτηση ενός εντελώς νέου Συντάγματος.

Οι προτεινόμενες εδώ αλλαγές αποτελούν ένα ελάχιστο πλαίσιο που είναι αναγκαίο προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για μια άλλου τύπου δημοκρατία και μια άλλου τύπου κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη που έχει ανάγκη ο ελληνικός λαός. Εννοείται πως πολλά άλλα σημαντικά θέματα έμειναν εκτός της συγκεκριμένης αναθεωρητικής πρότασης. Η συνολική κατεύθυνσή τους, όμως, μπορεί να διευκολύνει τη μετάβαση και να οδηγήσει σε μια δημοκρατία γνήσια λαϊκή, σε αντίθεση με τη σημερινή φθίνουσα δημοκρατία των αρχόντων, της οικονομικής ολιγαρχίας. Μπορεί να οδηγήσει στην πραγματική εθνική ανεξαρτησία της χώρας μας και στην άνθιση των παραγωγικών της δυνατοτήτων σε όφελος των εργαζομένων. Μπορεί, δηλαδή, να ανοίξει το δρόμο για έναν ελεύθερο λαό σε μια ελεύθερη Ελλάδα**.

Τέσσερις κατηγορίες αλλαγών

Οι βασικότερες τροποποιήσεις που προτείνονται στο σχέδιο Συντάγματος μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις κατηγορίες:

---

* Βλ. Δ. Καλτσώνης, *Το δίλημμα της Μπολιβαριανής Δημοκρατίας*, Αθήνα, εκδ. Ξιφαράς, 2010, σελ. 47 επ., και Χ. Κουρουνδής, *Το Σύνταγμα και η Αριστερά*, Αθήνα, εκδ. Νήσος, 2018, σελ. 39.

** Βλ. Δ. Καλτσώνης – Θ. Μαριόλης – Κ. Παπουλής, *Μετωπικό πρόγραμμα διεξόδου από την κρίση*, Αθήνα, εκδ. Κοροντζή, 2017, και το συλλογικό τόμο *Έξοδος αδιέξοδος*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2018.

Κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας

Η πρώτη κατηγορία αφορά συνταγματικές αλλαγές, που στόχο έχουν να κατοχυρώσουν πλήρως την εθνική ανεξαρτησία. Η χώρα μας, από τη συγκρότησή της ως κράτους, γνώρισε διαρκείς παρεμβάσεις του ξένου παράγοντα σε οικονομικό, πολιτικό, στρατιωτικό επίπεδο. Η κυρίαρχη τάξη ήταν και είναι στενά συνδεδεμένη μαζί του. Η σχέση αυτή, που σωρεύει πρόσθετα δεινά στον ελληνικό λαό, είχε και έχει συνταγματική έκφραση, άμεση ή έμμεση.

Το εγχείρημα για μια νέα, ουσιαστική δημοκρατία για το λαό και για μια νέου τύπου κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη δεν μπορεί, επομένως, παρά να ξεκινά από την κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας. Προφανώς δεν είναι μόνο ζήτημα συνταγματικό. Οστόσο, οι σχετικές διατάξεις μπορούν να συμβάλουν σε αυτό.

Οι κύριες τροποποιήσεις που προτείνονται αφορούν την εξάλειψη της δυνατότητας εγκατάστασης ξένων στρατιωτικών βάσεων στο έδαφος της πατρίδας μας (άρθρο 27). Αφορούν, επίσης, την κρίσιμη σχέση της χώρας με τους διεθνείς οργανισμούς οικονομικού χαρακτήρα, όπως η ΕΕ, το ΔΝΤ και άλλοι. Για το σκοπό αυτό, υιοθετείται μια κατευθυντήρια διάταξη (άρθρο 28), που ορίζει ότι «οι οικονομικές σχέσεις με κράτη ή ξένες επιχειρήσεις πραγματοποιούνται σε συνθήκες ανεξαρτησίας, αμοιβαίου σεβασμού και ισότητας», ότι «το κράτος δε δέχεται επιβολή ή λεόντειους όρους από την πλευρά κρατών, αλλοδαπών τραπεζών και θεσμών, διεθνών οργανισμών ή πολυεθνικών εταιρειών» και ότι «συνθήκες ή συμβάσεις που συνήφθησαν σε καθεστώς ανισότητας ή που πλήττουν την εθνική κυριαρχία είναι άκυρες». Ταυτόχρονα, η όποια παραχώρηση αρμοδιοτήτων σε όργανα διεθνών οργανισμών μπορεί να γίνει μόνο με την αυξημένη πλειοψηφία των 3/5 των βουλευτών και με έγκριση του λαού σε δημοψήφισμα. Ήδη παραχωρηθείσες αρμοδιότητες μπορούν να ανακληθούν με δημοψήφισμα. Καταργείται η ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 28 και του άρθρου 80.

Δημοκρατία

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τροποποιήσεις που στόχο τους έχουν την ουσιαστικοποίηση της δημοκρατίας. Οι παρεμβάσεις διακρίνονται σε δυο υποομάδες. Η πρώτη έχει ως αντικείμενο την ενίσχυση της Βουλής, του κεντρικού αντιπροσωπευτικού οργάνου, το οποίο υπό το ισχύον Σύνταγμα έχει ένα μάλλον υποβαθμισμένο ρόλο σε όφελος της συγκέντρωσης της εξουσίας στα χέρια της κυβέρνησης. Τέτοιες είναι οι προτεινόμενες τροποποιήσεις στα άρθρα 40 και 41, 48, 64 παρ. 2, 66, η προσθήκη της παρ. 3 στο άρθρο 77, οι προτάσεις που διατυπώνονται στα άρθρα 81 και 86. Σε ανάλογη λογική βρίσκονται οι αλλαγές που αφορούν τη Δικαιοσύνη και τις συνδικαλιστικές και πολιτικές ελευθερίες των δικαστών (άρθρα 23, 29, 87 επ.).

Με τη δεύτερη υποομάδα αλλαγών επιδιώκεται η ενίσχυση των δεσμών του εκλογικού σώματος και της Βουλής και ο διαρκής έλεγχος του λαού επί των αντιπροσώπων του σε όλα τα επίπεδα. Μόνο έτσι μπορεί να αποκτήσει ουσιαστικό νόημα η όποια ενίσχυση της Βουλής και η ίδια η δημοκρατία. Υπάρχει, δηλαδή, ανάγκη ενίσχυσης και ουσιαστικοποίησης της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, μέσω ισχυρών ενέσεων άμεσης δημοκρατίας. Για το σκοπό αυτό, προτείνεται η συνταγματική υιοθέτηση της απλής αναλογικής για κάθε εκλογική διαδικασία (άρθρα 54 και 102). Πολύ σημαντική είναι, επίσης, η δυνατότητα ανάκλησης των βουλευτών και των αντιπροσώπων στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (άρθρα 53 παρ. 4 και 102).

Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην ενίσχυση της λαϊκής συμμετοχής μέσω των θεσμών της λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας και του δημοψηφίσματος, με όρους που να διευκολύνουν πραγματικά την άσκσή τους (άρθρα 44, 73, 110 παρ. 4). Στην κατηγορία αυτή υπάγεται και η προτεινόμενη ρύθμιση του άρθρου 63, που στοχεύει στον περιορισμό των προκλητικά υψηλών αμοιβών των Υπουργών και των Βουλευτών.

Στην ίδια αντίληψη ενίσχυσης του ρόλου του εκλογικού σώματος βρίσκεται η προτεινόμενη επαναφορά στο άρθρο 32 παρ. 4 της προγενέστερης ρύθμισης για την ανάδειξη του Προέδρου της Δημοκρατίας. Όταν η Βουλή δεν μπορεί να καταλήξει με αυξημένη

πλειοψηφία-συναίνεση σε συγκεκριμένη επιλογή, η προσφυγή στο λαϊκό παράγοντα, τον ανώτατο κριτή, είναι επιβεβλημένη.

Όλες οι ανωτέρω αλλαγές μπορούν, υπό προϋποθέσεις, να επιτρέψουν στο λαό να καταλάβει την ουσιαστική θέση που του αρμόζει στη διακυβέρνηση της χώρας. Η ύπαρξη των συνταγματικών δυνατοτήτων από μόνη της δεν αρκεί. Απαιτείται να συντρέχουν οι ιδεολογικοπολιτικοί και οργανωτικοί παράγοντες εκείνοι που οδηγούν στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων. Από την άλλη, η κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, σε συνθήκες διαφοροποίησης του συσχετισμού των δυνάμεων, θα αναδείξει δίχως άλλο και άλλες μορφές ζωντανής λαϊκής συμμετοχής, όπως οι τοπικές συλλεξιές και οι αντίστοιχες των εργαζομένων στους εργασιακούς χώρους, ενώ επί τάπητος θα τεθεί εκ των πραγμάτων η ανάγκη ριζικών δημοκρατικών ανατροπών στον κρατικό μηχανισμό. Χωρίς τέτοιες ανατροπές και επαναστατικό δημοκρατικό μετασχηματισμό στη δημόσια διοίκηση, στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας, το όποιο εγχείρημα εκδημοκρατισμού θα είναι ευάλωτο. Το αποδεικνύουν ποικίλα ιστορικά παραδείγματα, με κορυφαίο ίσως εκείνο της κυβέρνησης Αλιέντε στη Χιλή*.

Αλλαγές στην οικονομία

Η τρίτη κατηγορία αλλαγών αφορά τις διατάξεις του λεγόμενου οικονομικού Συντάγματος. Η εμβάθυνση της δημοκρατίας χωρίς τομές στην οικονομία μένει μετέωρη και αναποτελεσματική. Επιλέχθηκε η παρέμβαση στα καίρια άρθρα 106 και 107. Με τις προτεινόμενες τροποποιήσεις διαγράφεται ένα περίγραμμα αναγκαίων και επιθυμητών μεταβολών. Η εξειδίκευσή του δεν μπορεί παρά να είναι αντικείμενο συγκεκριμένων νομοθετικών παρεμβάσεων στη νέα λογική των άρθρων.

Η βασική κατεύθυνση ορίζεται στο αναθεωρημένο άρθρο 106. Το κράτος οφείλει να χαράσσει την κοινωνικοοικονομική ανάπτυ-

---

* Βλ. Δ. Καλτσώνης, *Ο Φιδέλ Κάστρο για τον Αλιέντε*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2017, σελ. 101 επ.

ξη με βάση δημοκρατικά καταρτισμένο σχέδιο με τη συμμετοχή της Βουλής, των εργατικών συνδικάτων, των επιστημονικών ενώσεων, των φορέων των μικρών και μεσαίων επαγγελματιών, των επιχειρηματιών. Το εθνικό σχέδιο ανάπτυξης θα έχει ως στόχο την άνοδο της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας του λαού και ιδίως των ασθενέστερων τάξεων και την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων στον πλούτο και στο εισόδημα.

Κύριος μοχλός για την επίτευξη των στόχων είναι η εθνικοποίηση των επιχειρήσεων στρατηγικής σημασίας (άρθρο 106 παρ. 2). Παράλληλα, μέσω του τροποποιημένου άρθρου 107 διασφαλίζεται η ισότιμη συνεργασία με τα άλλα κράτη και τις ξένες επιχειρήσεις. Καταργούνται τα απαράδεκτα αναχρονιστικά προνόμια του εφοπλιστικού και ξένου κεφαλαίου, που ίσχυαν ήδη από το Σύνταγμα του 1952.

Τα δικαιώματα

Είναι αναμενόμενο ότι οι διατάξεις περί δικαιωμάτων εμπλουτίζονται και νοηματοδοτούνται με διαφορετικό τρόπο υπό το φως των παραπάνω αλλαγών. Η εθνικοποίηση των στρατηγικής σημασίας επιχειρήσεων και ο πανεθνικός δημοκρατικός σχεδιασμός μπορούν να φέρουν τη ριζική αναδιανομή του κοινωνικού πλούτου, τη βαθμιαία εξάλειψη των ανισοτήτων και της εκμετάλλευσης, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, την ανύψωση των δικαιωμάτων τους, την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας. Οι σχετικές τροποποιήσεις εντοπίζονται στην αναδιατύπωση των κοινωνικών δικαιωμάτων των άρθρων 21, 22, 23 και στην προσθήκη ενός νέου άρθρου 22Α.

Για την ανάταξη των ατομικών δικαιωμάτων και των συλλογικών ελευθεριών προκρίνονται αλλαγές κυρίως στα άρθρα 22 και 23 για την απεργία, στο άρθρο 3 (και σε άλλα συναφή) για το διαχωρισμό κράτους-εκκλησίας. Απαιτούνται, βέβαια, και νομοθετικές παρεμβάσεις που θα καταργούν τους αντιδημοκρατικούς και αντισυνταγματικούς νόμους, όπως είναι για παράδειγμα οι ισχύοντες νόμοι περί συναθροίσεων ή περί απεργίας.

Τέλος, για το πολύ σοβαρό, ίσως μάλιστα κομβικό, θέμα του δικαιώματος στην πληροφόρηση, δεν προτείνεται κάποια ευρύτερη συνταγματική αλλαγή. Η παρ. 9 του άρθρου 14 και η προτεινόμενη παρ. 2 του άρθρου 15 δίνουν τη δυνατότητα ώστε με τις κατάλληλες νομοθετικές παρεμβάσεις και ρυθμίσεις να υλοποιηθεί ο αναγκαίος δημοκρατικός λαϊκός έλεγχος, που σήμερα δεν υφίσταται. Η ασυδοσία των μεγάλων επιχειρηματικών συμφερόντων στο χώρο της ενημέρωσης θα πρέπει να καταργηθεί, καθώς είναι ασύμβατη με την ίδια την έννοια του δικαιώματος στην πληροφόρηση, αλλά και την ουσία της δημοκρατίας. Η ιστορική πείρα έχει δείξει, τόσο εδώ όσο και σε άλλες χώρες, τον επικίνδυνο για τη δημοκρατία ρόλο της παραπληροφόρησης, η οποία εκπορεύεται από τα ελεγχόμενα από το μεγάλο κεφάλαιο μέσα ενημέρωσης.

Η παρούσα συνταγματική πρόταση παραδίδεται στο αναγνωστικό κοινό με τη φιλοδοξία να συμβάλει στο σύγχρονο νομικοπολιτικό προβληματισμό. Δεν απευθύνεται μόνο σε νομικούς ή πολιτικούς επιστήμονες. Πρόκειται για ένα σχέδιο ριζοσπαστικού Συντάγματος, με απώτερο στόχο μια νέα, ελεύθερη Ελλάδα και έναν ελεύθερο λαό.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

*Εις το όνομα της Αγίας και Θεοουσίου
και Αδιαιρέτου Τριάδος**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Βασικές διατάξεις

ΤΜΗΜΑ Α'

Μορφή του πολιτεύματος

Άρθρο 1

1. Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. **Η Ελληνική Δημοκρατία είναι κοινωνικό κράτος δικαίου, που εδράζεται στον εργαζόμενο λαό.**
2. Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.
3. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται **από το Λαό**, όπως ορίζει το Σύνταγμα.

Άρθρο 2

1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.
2. Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών.

---

* Οι προτεινόμενες προσθήκες επισημαίνονται με κόκκινο χρώμα, ενώ οι αντίστοιχες απαλοιφές με ανχνή γραμματοσειρά και διακριτή διαγραφή.

ΤΜΗΜΑ Β'

Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας

Άρθρο 3

Το Ελληνικό κράτος είναι θρησκευτικά ουδέτερο.

1. Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης και με κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού· τηρεί απαρασάλευτα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προσέρχεται από αυτή και συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξης της 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορισμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου.

3. Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτο. Η επίσημη μετάφρασή του σε άλλο γλωσσικό τύπο απαγορεύεται χωρίς την έγκριση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας στην Κωνσταντινούπολη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα

Άρθρο 4

1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
2. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. **Το Κράτος λαμβάνει μέτρα για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη ιδίως σε βάρος των γυναικών.**
3. Έλληνες πολίτες είναι όσοι έχουν τα προσόντα που ορίζει ο νόμος. Επιτρέπεται να αφαιρεθεί η ελληνική ιθαγένεια μόνο σε περίπτωση που κάποιος απέκτησε εκούσια άλλη ιθαγένεια ή που ανέλαβε σε ξένη χώρα υπηρεσία αντίθετη προς τα εθνικά συμφέροντα, με τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία που προβλέπει ειδικότερα ο νόμος.
4. Μόνο Έλληνες πολίτες είναι δεκτοί σε όλες τις δημόσιες λειτουργίες, εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικούς νόμους.
5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους.
6. Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων.
7. Τίτλοι ευγένειας ή διάκρισης ούτε απονέμονται ούτε αναγνωρίζονται σε Έλληνες πολίτες.

Ερμηνευτική δήλωση:

Η διάταξη της παραγράφου 6 δεν αποκλείει να προβλέπεται με νόμο η υποχρεωτική προσφορά άλλων υπηρεσιών, εντός ή εκτός των ενόπλων δυνάμεων (εναλλακτική θητεία), από όσους έχουν τεκμηριωμένη αντίρρηση συνείδησης για την εκτέλεση ένοπλης ή γενικά στρατιωτικής υπηρεσίας.

Άρθρο 5

1. Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

2. Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας, ~~και~~ θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων, **σεξουαλικού προσανατολισμού**. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο.

Απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας.

3. Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδικάζεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος.

4. Απαγορεύονται ατομικά διοικητικά μέτρα που περιορίζουν σε οποιονδήποτε Έλληνα την ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση στη Χώρα, καθώς και την ελεύθερη έξοδο και είσοδο σ' αυτήν. Τέτοιου περιεχομένου περιοριστικά μέτρα είναι δυνατόν να επιβληθούν μόνο ως παρεπόμενη ποινή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου, σε εξαιρετικές περιπτώσεις ανάγκης και μόνο για την πρόληψη αξιόποινων πράξεων, όπως νόμος ορίζει.

5. Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων.

Ερμηνευτική δήλωση:

Στην απαγόρευση της παραγράφου 4 δεν περιλαμβάνεται η απαγόρευση της εξόδου με πράξη του εισαγγελέα, εξαιτίας ποινικής δίωξης, ούτε η λήψη μέτρων που επιβάλλονται για την προστασία της δημόσιας υγείας ή της υγείας ασθενών, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 5Α

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19.

Άρθρο 6

1. Κανένας δε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση. Εξαιρούνται τα αυτόφωρα εγκλήματα.

2. Όποιος συλλαμβάνεται για αυτόφωρο έγκλημα ή με ένταλμα προσάγεται στον αρμόδιο ανακριτή το αργότερο μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από τη σύλληψη, αν όμως η σύλληψη έγινε έξω από την έδρα του ανακριτή, η προσαγωγή γίνεται μέσα στον απολύτως αναγκαίο χρόνο για τη μεταγωγή του. Ο ανακριτής οφείλει, μέσα σε τρεις ημέρες από την προσαγωγή, είτε να απολύσει τον συλληφθέντα είτε να εκδώσει ένταλμα φυλάκισης. Η προθεσμία αυτή παρατείνεται για δύο ημέρες, αν το ζητήσει αυτός που έχει προσαχθεί, ή σε περίπτωση ανώτερης βίας, που βεβαιώνεται αμέσως με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου.

3. Όταν περάσει άπρακτη καθεμία από τις δύο αυτές προθεσμίες, κάθε δεσμοφύλακας ή άλλος, είτε πολιτικός υπάλληλος είτε στρατιωτικός, στον οποίο έχει ανατεθεί η κράτηση εκείνου που έχει συλληφθεί, οφείλει να τον απολύσει αμέσως. Οι παραβάτες τιμωρούνται για παράνομη κατακράτηση και υποχρεούνται να επανορθώσουν κάθε ζημία που έγινε στον

παθόντα και να τον ικανοποιήσουν για ηθική βλάβη με χρηματικό ποσό, όπως νόμος ορίζει.

4. Νόμος ορίζει το ανώτατο όριο διάρκειας της προφυλάκισης, που δεν μπορεί να υπερβεί το ένα έτος στα κακουργήματα και τους έξι μήνες στα πλημμελήματα. Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις τα ανώτατα αυτά όρια μπορούν να παραταθούν για έξι και τρεις μήνες, αντίστοιχα, με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου.

Απαγορεύεται η υπέρβαση των ανώτατων ορίων της προφυλάκισης με τη διαδοχική επιβολή του μέτρου αυτού για επιμέρους πράξεις της ίδιας υπόθεσης.

Άρθρο 7

1. Έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης.

2. Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, η άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως νόμος ορίζει.

3. Η γενική δήμευση απαγορεύεται. Θανατική ποινή δεν επιβάλλεται, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν.

4. Νόμος ορίζει με ποιους όρους το Κράτος παρέχει, ύστερα από δικαστική απόφαση, αποζημίωση σε όσους καταδικάστηκαν, προφυλακίστηκαν ή με άλλο τρόπο στερήθηκαν άδικα ή παράνομα την προσωπική τους ελευθερία.

Άρθρο 8

Κανένας δε στερείται χωρίς τη θέλησή του το δικαστή που του έχει ορίσει ο νόμος.

Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια, με οποιοδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

Άρθρο 9

1. Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δε γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.

2. Οι παραβάτες της προηγούμενης διάταξης τιμωρούνται για παραβίαση του οικιακού ασύλου και για κατάχρηση εξουσίας και υποχρεούνται σε πλήρη αποζημίωση του παθόντος, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 9Α

Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 10

1. Καθένας ή πολλοί μαζί έχουν το δικαίωμα, τηρώντας τους νόμους του Κράτους, να αναφέρονται εγγράφως στις αρχές, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να ενεργούν σύντομα κατά τις κείμενες διατάξεις και να απαντούν αιτιολογημένα σε εκείνον που υπέβαλε την αναφορά, σύμφωνα με το νόμο.

2. Μόνο μετά την κοινοποίηση της τελικής απόφασης της αρχής στην οποία απευθύνεται η αναφορά, και με την άδειά της, επιτρέπεται η δίωξη εκείνου που την υπέβαλε για παραβάσεις που τυχόν υπάρχουν σ' αυτή.

3. Η αρμόδια υπηρεσία ή αρχή υποχρεούται να απαντά στα αιτήματα για παροχή πληροφοριών και χορήγηση εγγράφων, ιδίως πιστοποιητικών, δικαιολογητικών και βεβαιώσεων μέσα σε ορισμένη προθεσμία, όχι μεγαλύτερη των 60 ημερών, όπως νόμος ορίζει. Σε περίπτωση παράδοσης άπρακτης της προθεσμίας αυτής ή παράνομης άρνησης, πέραν των άλλων τυχόν κυρώσεων και έννομων συνεπειών, καταβάλλεται και ειδική χρηματική ικανοποίηση στον αιτούντα, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 11

1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα.

2. Μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία. Οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της **δικαστικής αστυνομικής** αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 12

1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια.

2. Το σωματείο δεν μπορεί να διαλυθεί για παράβαση του νόμου η ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του, παρά μόνο με δικαστική απόφαση.

3. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως και σε ενώσεις προσώπων που δε συνιστούν σωματείο.

4. Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος, που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξη τους.

5. Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν.